

УДК 34 (091)

К. А. ГУБАР,
кандидат юридичних наук

ЮРИДИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ МОГИЛЯНЦІВ НА ПРИКЛАДІ НОВГОРОД-СІВЕРСЬКОГО ПАТРІОТИЧНОГО ГУРТКА

Висвітлюється роль ряду випускників Києво-Могилянської академії у діяльності Новгород-Сіверського патріотичного гуртка. Подаються деякі біографічні відомості про цих осіб. Наголошується на високій значимості Києво-Могилянської академії для розвитку юридичної освіти, науки і практики на українських землях.

Ключові слова: історія українського права, юридична освіта, юридична наука, держава, Києво-Могилянська академія, Новгород-Сіверський патріотичний гурток.

Губарь Е. А. Юридическая деятельность могилянцев на примере Новгород-Северского патриотического кружка

Освещается роль ряда выпускников Киево-Могилянской академии в деятельности Новгород-Северского патриотического кружка. Приводятся некоторые биографические сведения об этих лицах. Подчеркивается высокое значение Киево-Могилянской академии для развития, юридического образования, науки и практики на украинских землях.

Ключевые слова: история украинского права, юридическое образование, юридическая наука, государство, Киево-Могилянская академия, Новгород-Северский патриотический кружок.

Hubar K. A. Legal activities of KMA-graduates, for example Novhorod-Siverskyi patriotic group

Describes the role of several graduates of the Kyiv-Mohyla Academy in the activities of Novgorod-Seversky patriotic group. Provides some biographical information about these persons. Stresses the high importance of the Kyiv-Mohyla Academy for the development of legal education, science and practice in the Ukrainian lands.

Key words: History of Ukrainian law, legal education, legal science, state, Kyiv-Mohyla Academy, Novhorod-Siverskyi patriotic group.

Києво-Могилянська академія (далі – КМА) надаючи своїм вихованцям знання з різноманітних освітніх сфер, також не залишалась осторонь вивчення політико-правової думки. Відтак професори академії знайомили спудеїв із визначними творами європейських політичних мислителів, зокрема працями Платона, Арістотеля, Жана Бодена, Томаззо Кампанелли, Гуго Гроція, Томаса Гоббса, Ніколо Макіавеллі, Бенедикта Спінози, Самуеля Пуффендорфа, Станіслава Оріховського-Роксолана та інших¹.

Вишкіл Академії пройшли мало не всі видатні гетьмани і представники козацької старшини, які складали тодішню політичну еліту. Тож зосередимо нашу увагу на ідеях та поглядах випускників Академії. Вихованці КМА під час навчання в рідній альма-матер плекали в душі любов до рідного краю, до своєї батьківщини, що відображалось в їхній подальшій діяльності, зокрема, важливим для нас є осягнення тих ідей і поглядів, які пронесли через своє життя і

яким слідували видатні нащадки славетної Академії. Адже саме КМА виховувала у своїх студентів почуття гордості та поваги до України й відданості своєму народу.

Відтак, ми звертаємо увагу на діяльність Новгород-Сіверського патріотичного гуртка (далі – НСПГ) – гуртка українських автономістів, що виник наприкінці XVIII ст. і значна частина членів якого складалась саме з колишніх вихованців КМА. Метою НСПГ було відродження української національної культури та відновлення української державної самостійності. Члени НСПГ відстоювали широку автономію України в складі Російської імперії (зокрема, в культурній, адміністративно-територіальній та церковній сферах), але допускали й можливість за допомогою іноземного сприяння виходу України зі складу Росії. Вважали, що главою держави має бути гетьман, а козацьку старшину прирівнювали до російських офіцерів (іноді – до бояр). Також, боролись за визнання дворянських прав козацької старшини та української шляхти в Російській імперії.

Як зазначає О. П. Оглоблин, члени гуртка поширювали «промови» Полуботка та Мазепи, здійснювали закордонні місії (подорож В. В. Капніста до Берліна 1791 р.), надавали матеріали для виступів та праць іноземним діячам в українських справах (зокрема, виступи на користь України у французькому Конвенті 1795 р.), піклувались про українське військо, зокрема для боротьби із російським пануванням (проект В. В. Капніста 1788 р. про українські карабінерні полки) та ін.² Діяльність НСПГ стосувалась як політичної, церковної, так і культурної сфери, зокрема музики та мистецтва, але головний акцент поставлений був саме на український доробок в означеній царині. Патріотичний гурток займався й питаннями української освіти та науки, про що свідчать проекти створення «Академічного зібрання» та книгарні Ф. О. Туманського в Глухові, зібрання матеріалів до історії, етнографії, статистики, економіки України-Гетьманщини XVII–XVIII ст., а також видання деяких із них. Ідеї НСПГ здійснили вплив на інших діячів означеної доби, зокрема й на Малоросійське таємне товариство 1821 р.³

Отже, до членів Новгород-Сіверського патріотичного гуртка та тих, хто був з ними пов'язаний, входили такі могилянці:

1. Дівович (Дзівович) Олекса Данилович (? – після 1790) – полковий суддя. Освіту здобув у КМА. У 1756–1762 р. – канцелярист Генеральної військової канцелярії, 1763 р. – почепівський сотник, 1769–1783 рр. – полковий стародубський суддя. Зробив рукописну копію «Описанія о Малой Россіи» військового канцеляриста Г. Покаса (1751 р.).⁴

2. Значко-Яворський Матвій Карпович (Мельхіседек) (1720–1809) – архімандрит. 1738 р. – закінчив повний курс КМА. 1745 р. – постригся в ченці, трапезний намісник. У 1753 р. – ігумен. У 1765 р. – мав аудієнції у Катерини II, результатом яких був рескрипт російському послу у Варшаві, М. В. Рєпніну, щоб останній домігся від польської влади припинення утисків православних. У 1766 р. – М. Значко-Яворський отримав привілей від короля Станіслава Августа Понятовського, відповідно до якого монарх вирішує всі права та привілеї православного, зокрема греко-російського, народу, який проживав на

території Корони та Литви. Водночас через свою діяльність був ув'язнений, але невдовзі звільнений завдяки клопотанням своїх доброзичливців. Був звинувачений у підготовці повстання (Коліївщини). Тому від 1768 р. – настоятель Переяславського Михайлівського монастиря із заборобою перебування на Правобережній Україні. У 1771 р. – переведений до Києва, в 1774 р. – ігумен Київського Видубицького монастиря, 1781 р. – Лубенського Мгарського Спасо-Преображенського монастиря, в 1783 р. – архімандрит. У 1785/86 р. – настоятель Глухівського Петропавлівського монастиря Новгород-Сіверської єпархії, був членом Новгород-Сіверської консисторії⁵.

3. Калинський Тимофій Васильович (І пол. 1740-х – після 1808/1809) – військовий канцелярист, юрист, художник, історик. Навчався в КМА, влітку 1771 р. – військовий канцелярист у Стародубському полку. 31 серпня 1776 р. – канцелярист Новомиргородської прикордонної митниці. Від 12 листопада 1778 р. – канцелярист, а з 19 вересня 1779 р. – губернський реєстратор Новоросійської губернської канцелярії в м. Кременчук. У 1783 р. – протоколіст Новгород-Сіверської дворянської опіки, в 1790 р. – колезький реєстратор у Новгороді-Сіверському. 1805 р. – депутат чернігівського дворянства. Цікавими є історичні праці автора, зокрема: «Думка про малоросійські чини і про їх переваги, а також і про розбір їх доказів про дворянство по службі і чинах їх для внесення в Родословну дворянську книгу і в яку саме її частину» («Мнение о малороссийских чинах и о их преимуществе, а равно и о разборе их доказательств о дворянстве по службе и чинам их для внесения в Родословную дворянскую книгу и в какую именно оной часть», 1805 р.) та «Примітки про малоросійське дворянство» («Примечания о малороссийском дворянстве», 1808 р.)⁶.

4. Капніст Василь Васильович (1757/58–1823) – громадсько-політичний діяч. У 1771 р. переїхав до Санкт-Петербурга, де навчався. У 1775 р. – прапорщик, 1781 р. – стряпчий у Чернігівському земському суді, 1782 р. – маршалок у Миргородському повіті, контролер головного поштового управління в Санкт-Петербурзі, 1787 р. – наглядач Київського шовковичного заводу. У тому ж році брав участь у підготовці проекту «Положення, за яким може бути набране та утримане військо бажаючих козаків» («Положение, на каком может быть набрано и содержано войско охочих козаков»), який був відхилений владою. Написав ряд літературних творів, зокрема у 1783 р. (опубліковано в 1806 р.) – «Оду на рабство», що була протестом проти скасування російською владою Української автономії. У 1791 р. із братом Петром Капністом їздив до Берліна зі зверненням до канцлера Пруссії Е.-Ф. Герцберга з проханням підтримати Україну, коли остання підніме повстання проти Росії. У 1799 р. В. В. Капніст працював у театральній дирекції російської трупи. У 1802 р. – генеральний суддя Полтавського генерального суду, а в 1812–1818 р. – службовець Міністерства народної освіти. 1822 р. – Полтавський губернський маршалок. 1812–1813 р. – брав участь у формуванні українського козачого ополчення. В. О. Шевчук зазначає: «Капніст не вчився у КМА, але входив до українських політичних кіл, був пов'язаний із Новгород-Сіверським патріотичним гуртком, що складався переважно з її вихованців». А так пише про нього

О. П. Оглоблин: «<...> завжди і скрізь <...> залишався українцем у найкращому, найглибшому розумінні цього слова – українським патріотом»⁷.

5. Корочевський Павло Григорович (1741–1808) – віце-губернатор Малоросійської губернії. Освіту здобув у КМА, де навчався до 1759 р., в цьому ж році – на службі в Миргородській полковій канцелярії, 1760 р. – в Генеральній військовій канцелярії, з 1769 р. – реєстратор Малоросійської колегії. З 1774 р. – полковий писар, від 1775 р. – хорунжий Генеральної артилерії, 1777 р. – бунчуковий товариш, 1779 р. – колезький асесор та сухопутний майор. З 7 жовтня 1781 р. – голова першого департаменту Новгород-Сіверського губернського магістрату, на цій посаді був до початку 1790-х р. У 1785 р. – нагороджено орденом св. Володимира VI ступеня. У 1794 р. – голова першого департаменту Новгород-Сіверського Верхнього Земського суду, 1796 р. – голова Новгород-Сіверської палати цивільного суду, 1797 р. – віце-губернатор Малоросійської губернії, в цьому ж році одержав чин статського радника, в 1799 р. нагороджений орденом св. Анни II ступеня⁸.

6. Лобисевич Опанас Кирилович (близько 1732–1805) – радник Малоросійського генерального суду, перекладач, письменник. Від 1747 р. навчався в КМА у класі риторики. 1754 р. зарахований до Санкт-Петербурзького академічного університету. 1761 р. – перекладач гетьманської канцелярії, 1765 р. – капітан-поручик та секретар К. Розумовського, відповідальний за письмову кореспонденцію. У ранзі полковника в 1774 р. вийшов у відставку. 1783 р. – обраний повітовим мглинським маршалком, а в 1785–1788 р. – новгород-сіверський губернський маршалок. 1797 р. – призначено радником I департаменту Малоросійського генерального суду. Того ж року став надвірним радником, а в 1800 р. – дійсним статським радником⁹.

7. Політика (Политика, Полетика) Григорій Андрійович (1723/25–1784) – письменник, перекладач, правник, історик. У 1737–45 р. навчався в КМА. 1746 р. – перекладач з латинської та німецької мов при Санкт-Петербурзькій АН. У цьому ж році вступив до Санкт-Петербурзької академічної гімназії. 1748 р. закінчив роботу в АН, у 1748–1761 рр. обіймає посаду перекладача Синоду. У 1757 р. за службу отримав чин колезького асесора, у 1761 р. – надвірного радника. Вийшов у відставку 1761 р., а через три роки повернувся на службу. 1764 р. – головний інспектор Санкт-Петербурзького морського шляхетського кадетського корпусу. Написав такі праці, які не були опубліковані: «Історична звістка, на якій підставі Мала Росія була під Республікою польською і на яких договорах піддалася Російській державі без порушення прав і вольностей» («Историческое известие, на каком основании Малая Россия была под Республикой польскою и на каких договорах поддалась Российскому государству без нарушения прав и вольностей»), «Записка, як Мала Росія під час правління польського розділена була і про спосіб її управління» («Записка, как Малая Россия во время владения польского разделена была и о образе ее управления»), «Нотатка, що Мала Росія не завойована, а приєдналася добровільно до Росії» («Записка, что Малая Россия не завоевана, а присоединилась добровольно к России»)¹⁰.

8. Симоновський Петро Іванович (1717(1710)–1809) – історик, перекладач, бунчуковий товариш. Навчався у КМА, в 1746–1748 р. був студентом філософського класу. Продовжив освіту у Варшаві, також слухав лекції в університетах Німеччини та в Парижі. У 1753–1756 рр. – перекладач Генеральної військової канцелярії, 1757–1764 р. – Кобижчанський сотник Київського полку, згодом – земський суддя Остерського повіту. У 1764 р. – бунчуковий товариш. Від 1767 р. (1764 р.) – член Генерального військового суду, від 1781 р. – надвірний радник, у 1782–1797 рр. – голова першого департаменту Київського Верховного Земського Суду, в 1784 р. – колезький радник, 1788 р. – одержав орден Володимира IV ступеня, а 1793 р. (за іншими даними – 1781 р.) – чин статського радника. 1797 р., після ліквідації намісництва, вийшов у відставку з чином дійсного статського радника¹¹.

9. Туманський Федір Осипович (1757–1810) – учений, перекладач, видавець. Представники його роду навчалися у КМА, ймовірно, Ф. О. Туманський також навчався в КМА, адже точних даних про це немає. У 1773 р. навчався в Кенігсберзькому університеті, там же у 1774 р. був обраний членом Королівського прусського наукового товариства. У 1779 р. – член-кореспондент Санкт-Петербурзької АН. Наприкінці 1779 – поч. 1780 р. висуває намір створення Академічної книгарні в Глухові і план створення в Малоросії «Академічного зібрання». Цей проект пов'язаний і з ідеєю заснування Академічного товариства («Сорбаніє»), як своєрідного започаткування Української АН. Однак реалізувати цей проект не вдалось, але, як зазначає О. П. Оглоблин, проект: ««...» цікавий і тим, що з'ясовує нам генезу Новгород-сіверського українського патріотичного гуртка 1780–1790 рр., передісторію Новгород-сіверської гімназії і джерела цікавого проекту 1802–1803 р. про заснування університету в Новгороді-Сіверському, що мав бути першим університетом на Україні». У 1787 р. в Санкт-Петербурзі Ф. О. Туманський – директор у Державному Позичковому банку, член Головного Управління Народних училищ імперії. Займався літературною, науковою та видавничою діяльністю¹².

10. Худорба Архип Михайлович (між 1748 та 1752 – після 1799) – освіту здобув, очевидно, в КМА. 1763–1769 р. – сотенний канцелярист Новгород-Сіверської канцелярії, 1769–1773 р. – сотенний осавул, з 1773 р. – сотенний отаман, 1777–1782 р. – сотник шептаківський. У 1783 р. – бунчуковий товариш. Йому приписують авторство книги з історії України («Малоросійська історія»), яка до нас не дійшла¹³.

11. Шишацький Григорій Степанович, чернече ім'я Варлаам (1750–1821) – ректор Переяславського колегіуму та Новгород-Сіверської семінарії, єпископ Волинський і Житомирський, архієпископ Могильовський і Вітебський (Білоруський). Спочатку навчався в Переяславському колегіумі, згодом – у КМА, в якій прослухав повний курс. У 1776 р. постригся в ченці, в 1781–1785 р. – ігумен та настоятель Переяславського Михайлівського монастиря. 1782–1783 р. – префект, 1783–1785 р. – ректор Переяславського колегіуму, цензор і член Переяславської консисторії. У 1785 р. – переїхав до Новгород-Сіверського. У 1795 р. став єпископом Житомирським і вікарієм

Мінської єпархії. 1799 р. призначений єпископом Волинським і Житомирським, від 1805 р. – єпископом Могильовським і Вітебським, від 1808 р. – архієпископ. 1812 р. – після зайняття французькими військами Могильова Варлаам присягнув на вірність Наполеону. Через це після відступу французького війська Варлаама було позбавлено єпископства, священства, ордена св. Анни I ступеня, церемонія позбавлення сану відбулася 1813 р. у Троїцькому кафедральному соборі¹⁴.

Видатні постаті, непересічні діячі своєї епохи, котрі мали нагоду навчатися в КМА, ще раз підтверджують неабияке значення академії у формуванні свідомості молоді в контексті плекання в них патріотичних поглядів та любові до рідної батьківщини.

Через значну кількість вихованців КМА в складі НСПГ можна стверджувати, що саме діяльність останнього відображала основні прагнення випускників Академії, адже незважаючи на посади та кар'єру, на можливі ризики, могильяни та одночасно її члени НСПГ плекали віру в самостійну (чи принаймні самоврядну) Україну, віру в можливість подолання Російського панування на українській землі, також усіма силами намагались реалізувати свої ідеї та допомогти рідному краю здобути автономність. Як видається, ці погляди та ідеї, трансформувались та набравши інших додаткових рис відповідно до викликів часу, є актуальними і сьогодні.

1. Києво-Могильянська академія в іменах, XVII–XVIII ст. : енцикл. вид. / [ред. В. С. Брюховецький ; упоряд. З. І. Хижняк]. – К. : ВД «КМ Академія», 2001 (далі – КМА в іменах). – С. 15; *Литвинов В. Д.* Описание курсов философии и риторики профессоров Киево-Могильянской академии / Литвинов В. Д., Стратий Я. М., Андрушко В. А. – К.: Наук. думка, 1982. – С. 7–8; *Хижняк З. І.* Історія Києво-Могильянської академії / З. І. Хижняк, В. К. Маньківський. – [2-ге вид., доп. і перероб.]. – К. : Києво-Могильян. акад., 2008. – С. 82; *Павлов А. С.* Курс церковного права / Павлов А. С. – СПб.: Лань, 2002. – 384 с. 2. *Шевчук В. О.* Капніст Василь Васильович / В. О. Шевчук // КМА в іменах. – С. 252–253. 3. *Оглоблин О.* Новгородсіверський патріотичний гурток / О. Оглоблин // Енциклопедія українознавства. Словникова частина. – Париж, Нью-Йорк, 1966. – Т. 5. – С. 1781; *Ясь О. В.* Новгород-Сіверський гурток / О. В. Ясь // Там само. – К. : Наук. думка, 2010. – Т. 7. – С. 446–447. 4. КМА в іменах. – С. 182; *Ясь О. В.* Зазн. праця. – С. 19–22. 5. КМА в іменах. – С. 228–229. 6. КМА в іменах. – С. 247–248; *Ясь О. В.* Зазн. праця. – С. 35–47. 7. *Матях В. М.* Капніст Василь Васильович / В. М. Матях // Енциклопедія історії України: Т. 4. – К: Наук. думка, 2007. – С. _____. 8. КМА в іменах. – С. 285, *Ясь О. В.* Зазн. праця. – С. 120–126. 9. КМА в іменах. – С. 326–327; *Оглоблин О. П.* Опанас Лобисевич 1732–1805 // Українська Вільна АН. Історична секція. – Мюнхен – Нью-Йорк: Дніпрова хвиля, 1966. – 99 с. 10. КМА в іменах. – С. 431–433; *Мадзалецький В.* Полетика Григорій Андреевич / Вад. Мадзалецький // Русский биографический словарь. – Т. XIV. Плавильщиков – Примо. – СПб: Тип. И. Н. Скороходова, 1905. – С. 321–324. 11. КМА в іменах. – С. 484; *Купалов А. Симоновский Петр Иванович* // Русский биографический словарь. – Том XVIII. – СПб: Тип. В. Демакова, 1904. – С. 487–488. 12. КМА в іменах. – С. 544–545. 13. КМА в іменах. – С. 574; *Оглоблин О. П.* Люди старої України... – С. 288–298. 14. КМА в іменах. – С. 592–593.

Hubar K. A. Legal activities of KMA-graduates, for example Novhorod-Siverskyi patriotic group

The role of alumni of Kyiv-Mohyla Academy in the Novhorod-Siverskyi patriotic group. Some biographical information about these is given. High importance of Kyiv-Mohyla Academy for the development of legal education, science and practice in the Ukrainian lands is emphasized.

Activities Novhorod-Siverskyi patriotic group analyzed as a political, religious, and cultural areas, including the areas of music and art, but the main emphasis was placed exactly on Ukrainian heritage.

Established that legal issues dealt with in the content and form of Novhorod-Siverskyi patriotic group, whose members were people from KMA: O. K. Lobyshevych, O. D. Divovych (Dzivovych), M. K. Znachko-Yavorsky, V. V. Kapnist, T. V. Kalynskyy, P. G. Koropchevskyy, G. A. Politica, P. I. Simonovsky, F. O. Tumanskiy, A. M. Khudorba, G. S. Shishatskiy (Varlaam).

Feelings of patriotism and love for his native country, which brought in its graduates Kyiv-Mohyla Academy, played a role in further practice KMA-graduates is emphasized.

Studied a significant number of pupils KMA composed of Novhorod-Siverskyi patriotic group appears that activities reflect the latest state-legal views KMA-graduates that combined the idea of autonomous or independent Ukraine, and the ability to overcome Russian domination in the Ukrainian lands.

We study the views of members of the circle. Investigated the participants circle followed these views, wide autonomy in Ukraine the Russian Empire (particularly in the cultural, administrative and territorial ecclesiastical spheres), but also allow for the possibility of using foreign assistance from the exit of Ukraine.

It was believed that the head of state must be Hetman and Cossack officers equated with Russian officers (sometimes - the boyars). Also fought for recognition of the rights of the nobility Cossack and Ukrainian nobility in Empire.

Key words: History Ukrainian law, legal education, legal science, state, Kyiv-Mohyla Academy, Novhorod-Siverskyi patriotic group.

УДК 349.6

Г. М. ГУРОВА,
аспірантка

ДЖЕРЕЛА ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ НАВКОЛОЗЕМНОГО КОСМІЧНОГО ПРОСТОРУ ВІД ЗАСМІЧЕННЯ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОВГОТЕРМІНОВОЇ СТАЛОСТІ

У статті проаналізовані основні нормативні джерела, які розробляються спільно космічними державами для боротьби з проблемою засмічення навколоземного космічного простору, на основі чого виділено характерні риси відповідної нормативної бази та проведено її класифікацію. Під час дослідження використано як періодичні джерела, так і зауваження науковців до їх змісту, тлумачення чи застосування.

Ключові слова: корелялізм, імпліцитність, космічне сміття, м'яке право.

Гурова А. М. Источники правовой охраны околоземного космического пространства от засорения в контексте обеспечения долгосрочной устойчивости